

Retrobar la lectura: Un plaer en companyia

David Cuesta Burguillo

A quarts d'onze del matí, la Manoli empeny el carro de la neteja fins a la secció 3b de la biblioteca de l'edifici Jaume I. Una a una espolsa les lleixes de «Ciència (general), història de la ciència i ciències pures» i, de tant en tant, acaricia amb el plomall els lloms dels llibres mentre en llegeix els títols. Ella segur que no ho sap, però és l'última lectora, la veritable mestressa de la biblioteca. Mentrestant la resta d'usuaris es miren la pantalla, prenen notes, subratllen línies, baden; però no remenen llibres ni se n'emporten cap a casa. Som a tocar d'una nova era.

Ben a prop de Jaume I hi ha una escola i, una mica més enllà, una església, dedicada a sant Feliu l'Africà. Entre campana i campana, els nens aprenen a llegir i a escriure a males penes. N'hi ha que ho fan de seguida, probablement perquè a casa els han llegit i els han descobert el plaer de la lectura, i n'hi ha que ni de bon tros se'n surten. Aquest primer principi de desigualtat, un de tants, marca prou la vida de les criatures que, desencisades, deixen estar els llibres i abracen altres diversions. Ben mirat, si algú els fes saber la magnitud del seu esforç, bé prou que n'estarien d'orgulloses perquè, en veritat, llegir és un acte antinatural i aprendre-hi ens apropa cap a la doble ciutadania de què parlava Kant. Som ciutadans de dos mons, el de la natura i el de la cultura, i ens movem entre la realitat, que ens ve donada per la biologia, i la possibilitat, que ens permet de superar-la.^[1] Cap d'aquests nens va fer un gran esforç per arrencar a parlar; però, en canvi, fins i tot al més espavilat se li ha fet costerut llegir una subordinada. Aprendre a parlar és una qüestió biològica, un instint que es veu afavorit per la constitució del cervell, que presenta àrees especialitzades en el llenguatge, i per la disposició de la glotis, que permet encadenar sons complexos de manera dinàmica.^[2] Per contra, la lectura no disposa d'una seqüència de gens específics que la despleguin,

ni tant sols d'un circuit cerebral que la incorpori de manera natural. El cervell lector es configura a partir del reciclatge d'altres estructures i processos més bàsics, com ara el reconeixement d'objectes o el circuit del llenguatge, que ja venen incorporats des del naixement.^[3] Així és com, a còpia de pràctica, es configura el circuit lector i, al mateix temps, es transforma la naturalesa del pensament.

Quan llegim una novel·la, encara que només sigui durant una estona, el cervell activa la imaginació i tradueix les paraules llegides a imatges, les quals acaben conformant una seqüència completa a la manera d'una pel·lícula. Aquests films són únics i irrepetibles i romanen a la memòria durant molt de temps com si fossin records llunyans. És per això que no hi ha dues Emma Bovary idèntiques, i no pas perquè Flaubert sigui gasiu en les descripcions; sinó perquè cadascú se la imagina segons l'experiència prèvia i, en alguns casos, segons els gustos. És habitual també que en veure més tard la pel·lícula, l'actriu no s'adigui amb la imatge que ens havíem afigurat de la protagonista i, al final, acabem per estimar-nos més la nostra. Aquesta capacitat intrínseca de la lectura □ la de fugir

sense abandonar l'esfera en què cadascú es troba □ és el que el teòleg John S. Dunne descrivia com l'acte de «passar», o sigui, d'entrar en els sentiments, les fantasies i els pensaments dels altres a través de l'empatia.^[4] Qui no s'ha enamorat mai de l'antagonista i li ha perdonat la vida encara que fos un ésser execrable? Quan ens transportem cap a la vida d'un personatge, deia Dunne, no ho fem en una sola direcció; sinó que, en darrer terme, acabem retornant sempre cap al jo. En realitat, ens importa ben poc si Madame Bovary se suïcida, si continua viva o si marxa amb el primer amant que troba; el que ens importa és com relliguem la seva vida a la nostra i de quina manera ens identifiquem amb ella. Aquest efecte de passar també s'assoleix al cinema, encara que els resultats són més aviat limitats per tal com la imaginació queda supeditada a la imatge. Qui no ha plorat mirant *La vida és bella*, de Roberto Benigni? I no pas perquè ens captivi la història d'en Guido, de qui en un tres i no res ens n'hem oblidat; sinó perquè som capaços de posar-nos en la seva pell i empatitzar amb la situació en què

viu, una capacitat que s'aprèn llegint i que, ben mirat, ens resultaria prou útil en aquests moments de greu crisi de l'empatia.^[5]

Amb l'arribada dels telèfons intel·ligents i de les xarxes socials i els seus mecanismes addictius, la paciència cognitiva ha anat perdent pistonada fins a arribar als nivells col·lectius més baixos de concentració. Els estudiants cada cop afronten amb més dificultats la tasca d'estudi o de lectura, les quals es veuen constantment interrompudes per la crida intempestiva del telèfon mòbil. Així resulta impossible desplegar els processos de lectura profunda i lineal que faciliten la retenció i la memorització de la informació llegida. Fa temps que ens ensarronem fent veure que, gràcies a les pantalles, llegim més que abans, una excusa que cau pel seu propi pes, però que ens descarrega la consciència per haver traït la nostra cultura escrita. El que probablement no podrem esvair serà la desigualtat generada entre aquells qui es mantenen fermes en el propòsit de llegir, ni que sigui una mica cada dia, i aquells qui han abandonat per sempre la lectura. Aquesta diferència cultural és el que el psicòleg cognitiu Keith Stanovich ha anomenat l'efecte Mateu, amb referència al passatge de Mt 13,12: «Perquè al qui té, li donaran encara més, i en tindrà a vessar, mentre que al qui no té, li prendran fins allò que li queda». En aquest sentit, no és estrany que qui més llegeix disposi de més recursos per afrontar les lectures i els seus significats subjacents, mentre que qui no ho fa presenti més dificultats per comprendre el més fonamental.^[6]

La cultura digital ha arrossegat la concentració i la paciència fins als límits de la marginalitat, i ho ha fet amb el vistiplau d'una generació que l'ha abraçada sense badar boca. La nostra atenció ha estat segrestada, seccionada i, per si no fos prou, venuda al gran capital en condicions immillorables. Fa anys que se sap que les empreses tecnològiques implementen estratègies per captar millor l'atenció dels seus usuaris, fent-los addictes als productes digitals que els ofereixen de franc.^[7] És evident que, en aquestes circumstàncies, la lectura no pot ni podrà mai competir amb la pantalla perquè mai serà tan addictiva ni aportarà al lector l'entreteniment de què gaudeix amb la

tecnologia. La història de la intel·lectualitat és la història d'un silenci i d'una calma que acompanyen l'estudi, la lectura i la conversa. Estudis que ara com ara es veuen truncats per la falta d'atenció, lectures que cada volta són més superficials i converses que són deturades per una força superior, la de la pantalla, que ens acapara sense adonar-nos en.

Sortosament el camí que mena cap a la recuperació de l'atenció, pas previ per reprendre la lectura profunda i els processos que l'acompanyen, és menys anfractuós del que semblaria inicialment. I les eines per aconseguir-ho no són altres que les que ofereix qualsevol biblioteca: llibres, companyia i, sobretot, silenci. Acostar-se a una lleixa, acariciar el lloc d'un llibre, llegir-ne el títol i endur-se'l a la taula de treball és un acte que, posat en pràctica en companyia, pot resultar més satisfactori, fins i tot, que mirar una sèrie plegats. Encara bo que, com la Manoli, n'hi ha que gairebé no han perdut el costum.

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Lledó, Emilio (1998). *El silencio de la escritura*. Austral, pàg. 26.
2. Bueno, David. (17 octubre 2020). «Aprender a leer y escribir: una cuestión de silencio?». *Ara*, pàg. 32.
3. Dehaene, Stanislas (2014). *El cerebro lector*. Siglo XXI, pàg. 236.
4. Wolf, Maryanne. (2021). *Lector, vuelve a casa. Cómo afecta a nuestro cerebro la lectura en pantallas* (M. Maestro, Trad.). Deusto, pàg. 17-32.
5. Turkle, Sherry. (2017). *El poder de la conversación en la era digital* (J. Eloi Roca, Trad.). Ático de los Libros, pàg. 15-17.
6. Stanovich, Keith E. (Setembre de 1986). «Matthew Effects in Reading: Some Consequences of Individual Differences in the Acquisition of Literacy». *Reading Research Quarterly* (21), pàg. 360-407.
7. C-SPAN. (5 octubre 2021). Facebook Whistleblower Frances Haugen testifies before Senate Commerce Committee [Vídeo]. YouTube.
<<https://www.youtube.com/watch?v=GOnpVQnv5Cw>>